

500 lat Reformacji na Górnym Śląsku

Jubileuszowe wystawy

Jubileuszowy Rok Reformacji powoli dobiega końca... Obfitował i nadal obfituje w różnego rodzaju wydarzenia – konferencje, wystawy, spotkania, koncerty po rocznicowe publikacje. Na Śląsku jubileuszowe obchody mają przebieg szczególnie uroczysty i różnorodny, czego wyrazem są między innymi wystawy prezentujące konfesyjne dziedzictwo i tradycje Reformacji, dzieje Kościoła luterańskiego na Śląsku, po dorobek kulturowo-religijny ewangelików powstały na przestrzeni stuleci.

Celem niniejszego omówienia jest przedstawienie jubileuszowych ekspozycji przygotowanych przez muzea, prezentowanych w ciągu całego Roku Jubileuszowego w górnośląskich miastach, ekspozycji w dalszym ciągu obecnych w muzealnych salach, niejednokrotnie wraz z wydarzeniami towarzyszącymi, takimi jak wykłady, dyskusje, spotkania ze znawcami reformacyjnej przeszłości. Można przy tym zaznaczyć, że wystawy muzealne przypominające luterańskie dzieje są szczególnym rodzajem ekspozycji zwłaszcza dla członków dzisiejszej luterańskiej diaspory, ukazując zachowane obiekty i przetrwałe do naszych czasów pamiątki związane z historią parafii, Kościoła, losami wyznawców czy różnymi formami aktywności prowadzonej przez ewangelików; to najczęściej unikatowa możliwość zobaczenia konfesyjnej sztuki, pamiątkowych przedmiotów, ale także prywatnie zachowanych pamiątek, ksiąg religijnych i innych ocalałych, związanych z religią symboli.

Pośród wystaw największa i najokazalsza zorganizowana została przez **Muzeum Śląskie w Katowicach**. Jej uroczyste otwarcie miało miejsce 20 października 2017 r. w obecności licznie zgromadzonych gości, w tym wyznawców z obu śląskich diecezji luterańskich – cieszyńskiej i katowickiej¹. Tej szczególnej ze względu na bogactwo eksponatów wystawie patronują słowa Marcina Lutra: „Wszystko osiąga się przez nadzieję...”, słowa akcentujące istotę wiary odnalezioną w XVI wieku przez augustiańskiego zakonnik w klasztornych murach, istotę wyznania, które rozprzestrzeniło się z czasem na europejskie kraje zmieniając myślenie o religii, człowieku i dziele zbawienia. W informacyjnej ulotce przygotowanej przez kuratorów wystawy możemy przeczytać:

„Wystawa wpisuje się w obchody Roku Reformacji na Śląsku, akcentuje jej bogatą 500-letnią tradycję w tym regionie i podejmuje próbę ukazania złożoności tej ziemi. Skupia uwagę na Kościele ewangelicko-augsburskim (luterańskim), służy pobudzeniu refleksji nad obecnością ewangelików na Śląsku i przybliża ich tożsamość wyznaniową. Jej założeniem jest zaprezentowanie nurtu protestanckiego jako impulsu do rozwoju tutejszej kultury, sztuki, edukacji, muzyki oraz nauki.”²

Oglądając ekspozycję można przyznać, że zgodnie z intencją organizatorów może ona posłużyć pobudzeniu refleksji nad obecnością ewangelików na ziemi śląskiej, ukazując nie tylko to, co istotne dla luterańskiej tożsamości religijnej, nie tylko konfesyjne symbole, ale prezentując również bogactwo kulturowe ewangelików, które niejednokrotnie stanowiło impuls do rozwoju edukacji, piśmiennictwa, osiągnięć muzycznych, współtworząc tożsamość Śląska, śląską kulturę i tradycje regionu.

Ekspozycja została zaaranżowana w nawiązaniu do konfesyjnego symbolu – róży Lutra. Zebrane eksponaty, obiekty i pamiątki zostały wyeksponowane w pięciu modułach: Duchowość, Edukacja, Tradycja,

¹ Zob. relację z otwarcia wystawy: „Ewangelik” 2017, nr 4, s. 81-84.

² „Wszystko osiąga się przez nadzieję...” [informator dotyczący wystawy, wydany przez Muzeum Śląskie]. Kuratorzy wystawy: Henryka Olszewska-Jarema, Ada Grzelewska, Jan Sasor, Krystyna Pieronkiewicz-Pieczka i Joanna Szeligowska-Farquahr.

Spółeczeństwo i polityka, Kultura, rozchodzących się z centralnego punktu w postaci pięciu tematycznych kręgów. W samym środku ekspozycji zaprezentowane zostały pamiątki symbolizujące luterzańską duchowość, trzy zarazem najważniejsze elementy wyposażenia świątyn luterzańskich: ołtarz, ambona i chrzcielnica, przywodzące na myśl zachowane przez Reformację sakramenty (Chrzest, Wieczerza Pańska). W szklanych gablotach zaprezentowane zostały stare wydania Biblii, naczynia liturgiczne, agendy, kancjonały i inne przedmioty utrwalające liturgię i luterzańską pobożność na przestrzeni stuleci. Nie zabrakło na wystawie *Wyznania augsburskiego* z 1530 roku, zawierającego „podstawowe zasady doktrynalne ruchu reformacyjnego, wśród których centralne miejsce zajmuje nauka o usprawiedliwieniu człowieka z łaski Boga przez wiarę”.

Kolejne moduły przybliżają, jak kształtowała się luterńska edukacja na Śląsku, przedstawiają konfesyjne tradycje śląskich luteran – wspólnotowość, świętowanie i rodzinne obyczaje, w module „społeczeństwo i polityka” znalazły się m.in. pamiątki po cieszyńskich działaczach społecznych i narodowych broniących polskiej państwowości, własnej religii i lokalnej tożsamości. „Kultura i sztuka luterńska” zaprezentowana została w oparciu o dzieła malarskie, nagrobne, portretowe, konfesyjne piśmiennictwo i instrumenty muzyczne. W uzupełnieniu kuratorzy wystawy piszą:

„Reformacja na nowo zdefiniowała funkcję i znaczenie słowa, muzyki i obrazu w życiu religijnym wyznawców, dając zdecydowane pierwszeństwo słowu. Protestantka kultura i sztuka miały więc od początku swoich dziejów charakter zdecydowanie bardziej literacki niż plastyczny. To słowo – mówione i pisane – zajmowało miejsce centralne, muzyka i sztuki plastyczne stanowiły zaś istotne, lecz nierównorzędne dopełnienie.”

W nawiązaniu do przytoczonej oceny można zachęcić wszystkich do obejrzenia zebranych w Muzeum Śląskim obiektów, w tym dzieł malarskich o tematyce biblijnej, cennych druków konfesyjnych, tym bardziej, że są to często zbiory unikatowe, sprowadzone także z innych kolekcji muzealnych (m.in. z Muzeum w Brzegu czy Opolu), prywatnych czy bibliotecznych. Jest to niewątpliwie ekspozycja warta obejrzenia, z dużym znawstwem przybliżająca dziedzictwo duchowe, kulturowe i obyczajowe ewangelików na Śląsku. Wystawa będzie czynna do 30 kwietnia 2018 roku i można ją polecić wszystkim wiernym z luterzańskich parafii, jak i zainteresowanym Reformacją i jej zaistnieniem na śląskiej ziemi.

Kolejna wystawa „Radą i czynem. Luteranie w Bytomiu w XIX i XX wieku”, przygotowana została przez **Muzeum Górnośląskie w Bytomiu**³, wraz z innymi jubileuszowymi projektami zainicjowanymi przez tę placówkę⁴. Wystawa prezentuje dzieje parafii odrodzonej w XIX wieku, w czasach międzywojennych liczącej około 10 tysięcy wyznawców, po 1945 roku w wyniku odpływu niemieckojęzycznych wiernych zdziesiątkowanej, z trudem, podobnie jak inne parafie na Górnym Śląsku, odbudowującej swoje życie religijne. Przed wojną bytomscy ewangelicy, wśród nich urzędnicy, przedsiębiorcy, społecznicy odgrywali

³ Kurator wystawy: kustosz Maciej Droń, współpraca: dr Joanna Lusek i dr Wojciech Moś.

⁴ Muzeum Górnośląskie jest również wydawcą publikacji *Umbra transit – lux permanet. Ewangelicy na Górnym Śląskim na przestrzeni wieków* (Bytom 2017). Zob. recenzję pracy na stronie Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego: <http://www.ptew.org.pl/2017/11/recenzja-pracy-umbra-transit-lux-permanet-ewangelicy-na-gornym-slasku-na-prze-strzeni-wiekow-bytom-2017/> [dostęp 26.11.2017]. Wśród innych inicjatyw są m.in. film dokumentalny „Śladami bytomskich ewangelików”, płyta z muzyką organową (*Wierzyć mię, Panie, ucz*) oraz spotkania czy panele dyskusyjne, które odbywają się do stycznia 2018 roku.

znaczącą rolę w mieście współtworząc jego historię, wpływając na jego rozwój i kulturę. Na wystawie możemy obejrzyć nieliczne ocalałe pamiątki po ewangelickiej wspólnocie osadzone w nowoczesnych, plastycznych aranżacjach, co w całości tworzy swoistą opowieść o dziejach bytomskiej polsko-niemieckiej społeczności wyznaniowej. W gablotach zaprezentowano przetrwałe zabytki piśmiennicze – Biblie, kancjonały, modlitewniki, przypomniane zostały sylwetki bytomskich pastorów, zasłużonych dla miasta współwyznawców, możemy również obejrzeć makietę kościoła ewangelickiego (model kościoła św. Mikołaja z placu Klasztornego w Bytomiu) czy odbyć wirtualną podróż po miejscach związanych z ewangelikami i ich obecnością na terenie miasta (w postaci projekcji filmowej).

Na uwagę zasługuje część związana z pobliskimi Miechowicami (obecnie dzielnica Bytomia) i założonym przez Matkę Ewę (Ewę von Tiele-Winckler, 1866-1930) ośrodkiem „Ostoja Pokoju”. W tej części możemy oglądać oryginalne przedmioty pochodzące z Domku Matki Ewy w Miechowicach, m.in. zabytkowe książki, dokumenty, Biblie. Na uwagę zasługuje również część ekspozycji ukazująca religijną edukację dzieci – materiały ze szkółek niedzielnych, pamiątki z konfirmacji, a także elementy wystroju domów z biblijnymi wersetami, fotografie, parafialne dokumenty. Organizatorzy bytomskiej ekspozycji w sposób szczególny ponadto zadbali o najmłodszych odwiedzających to miejsce – w

„strefie młodych” przygotowano materiały edukacyjne dotyczące reformacyjnych wydarzeń, film przybliżający sylwetkę Lutra oraz inne atrakcje umożliwiające dzieciom w sposób aktywny spotkać się z luterancką kulturą, jej specyfiką i znaczeniem.

To wystawa przedstawiająca dzieje jednej ewangelickiej parafii, ale przybliżająca zarazem tradycje, obyczajowość i codzienność górnośląskich ewangelików. Dla zwiedzających może to być nie tylko poznawanie konfesyjnej przeszłości, ale również lekcja lokalnej historii, którą współtworzyli na Górnym Śląsku także ewangelicy. Uroczyste otwarcie wystawy w Muzeum Górnośląskim miało miejsce 1 października 2017 r., towarzysząc kolejnej już edycji przyznania

Nagrody „Ostoi Pokoju” im. Matki Ewy⁵, przyznawanej osobom podążającym drogą ewangelickiej diakonisy, drogą niesienia pomocy ubogim i potrzebującym.

Wystawy jubileuszowe prezentowane były w różnych okresach Jubileuszowego Roku, akcentując lokalność tradycji luteranckich i lokalne dzieje konfesji na ziemi śląskiej. Okazała wystawa zatytułowana „Pod znakiem róży nad Białą” zorganizowana została przez **Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej**. Wystawę prezentowano w Zamku książąt Sułkowskich w Bielsku (czerwiec-październik 2017 r.), przedstawiając historię miejscowych ewangelików, którzy w przeszłości stanowili na tych terenach wiodącą grupą wyznaniową, czego symbolem pozostaje zachowany do dzisiaj Bielski Syjon, miejsce związane z obecnym istnieniem ewangelickiej wspólnoty. Organizatorzy w internetowej prezentacji swojej ekspozycji zaznaczyli⁶:

„Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej przygotowało okolicznościową wystawę w oparciu o eksponaty ze zbiorów własnych, a także zabytki udostępnione przez archiwa, muzea, parafie ewangelicko-augsburskie oraz osoby prywatne. Przeprowadzone kwerendy pozwoliły wydobyć na światło dzienne wiele eksponatów, a ich badania doprowadziły do wielu nowych ustaleń, wzbogacając historię miejscowego protestantyzmu.”

⁵ Relację z przyznania nagrody zob.: „Ewangelik” 2017, nr 4, s. 77-80.

⁶ Kuratorzy wystawy „Pod znakiem róży nad Białą”: dr Grzegorz Madej, dr Piotr Kenig i Jakub Krajewski.

Wystawa uwzględniała 250 eksponatów, przy pomocy których zaprezentowano następujące tematy z konfesyjnej przeszłości: dzieje Reformacji w Bielsku i okolicy do 1628 roku, czasy kontrreformacji i prześladowań „innowierców”, historię parafii ewangelickich w Bielsku, Białej i Starym Bielsku, losy ewangelików po ogłoszeniu patentu tolerancyjnego (1861) po czasy współczesne.

Zaprezentowane zostały zachowane pisma religijne, w tym XVI-wieczne, m.in. *Biblia Lutra* z 1550 roku ilustrowana drzeworytami Lucasa Cranacha, pamiątki związane z ks. Jerzym Trzanowskim, twórcą kancjonału *Cithara sanctorum*, ale także proboszczem w Bielsku w latach 1625-1628; prezentowano modlitewniki i inne druki powstałe na potrzeby miejscowych wiernych, ale także sprzęty liturgiczne, obrazy, rzeźby stanowiące część wystroju świątynnego, dokumenty parafialne, po płyty nagrobne pochodzące z miejscowych ewangelickich cmentarzy oraz po pamiątki po współwyznawcach, pastorach i związanych z parafią działaczach. W zanotowanych w materiałach informacyjnych komentarzach kuratorzy wystawy zaznaczyli, że „nad Białą” było miejscem szczególnym w dziejach konfesji; starano się tym samym pokazać, że bielscy ewangelicy wnieśli znaczący wkład w rozwój ewangelickiego kaznodziejstwa, piśmiennictwa, drukarstwa, zapisali się także w wymiarze społeczno-kulturowym miasta. Z parafią bielską związany był m.in. pastor Teodor Haase (1834-1909), inicjator budowy Ewangelickiego Szpitala w Cieszynie, wydawca i senior śląskich ewangelików, a także Ryszard Ernest Wagner (1883-1945) – autor opracowań dotyczących historii Bielska. Ekspozycja zaakcentowała rozwój kolejnych ewangelickich parafii na ziemi bielskiej: w Jaworzu, Międzyrzeczu, w czasach późniejszych w Wieszczałach oraz Czechowicach-Dziedzicach. Ponadto prezentowanej w Muzeum Historycznym w Bielsku wystawie towarzyszyła specjalnie z tej okazji wydana publikacja (ilustrowany katalog powystawowy), która nie tylko pozostanie cenną pamiątką po wydarzeniu zapoznając zarazem czytelników z historią ewangelicyzmu bielskiego, losami bielskich parafii i trwaniem konfesyjnych tradycji na ziemi bielskiej od czasów Reformacji⁷.

Własną jubileuszową wystawę przygotowało **Muzeum Beskidzkie im. Andrzeja Podzorskiego w Wiśle**, odwołując się do tutejszych bogatych tradycji luteranckiej konfesji, a także jednej z najliczniejszych ewangelickich parafii w Polsce. Wystawa „Wierni przyjaciele wiślańskich ewangelików” prezentuje zabytkowe egzemplarze Biblii, kancjonały, postylle, kazania, niejednokrotnie księgi ciekawie zdobione, w skórzanych oprawkach, z metalowymi okuciami, przekazywane z pokolenia na pokolenie wśród ewangelików na Śląsku Cieszyńskim⁸. Biblia, kancjonał

Trzanowskiego (*Cithara sanctorum*) oraz *Postylla* ks. Samuela Dambrowskiego – te trzy księgi pomagały cieszyńskim luteranom zachować wiarę w czasach kontrreformacji, w czasach zakazów i prześladowań. Tytułowi wierni przyjaciele to właśnie towarzyszące wyznawcom własne księgi religijne. Wiślańska ekspozycja obejmuje od najstarszych zachowanych w muzealnych zbiorach XVI-wiecznych Biblii, po wydania druków luteranckich z kolejnych stuleci, które służyły również nauce czytania, stanowiły rodzinny skarb, jednoczyły domowników wokół lektury Pisma i kształtowały pobożność luterancką.

Wystawę w Muzeum Beskidzkim wzbogacono o współczesny wizerunek wiślan czytających Biblię – w postaci fotografii ukazujących osoby czytające biblijne teksty. Ta druga część ekspozycji stała się jednocześnie ilustracją do słów Marcina Lutra: „*Powinno się czytać Pismo Święte wciąż na nowo, po to jest ono bowiem, dla pożytku człowieka*”. To zarazem dopełnienie zabytkowej ekspozycji przypominającej, że księgi religijne nie tylko w kontekście minionych dziejów można nazwać tytułowym mianem „wiernych przyjaciół”, również pośród współczesnych form religijności⁹.

Jubileuszowe ekspozycje przygotowały też kolejne placówki muzealne, we współpracy z ewangelickimi parafiami, przy wykorzystaniu prywatnych pamiątek oraz zachowanych parafialnych przedmiotów czy archiwaliów. **Muzeum Miejskie w Tychach** przygotowało wystawę zatytułowaną „Ludzie, wiara, historia.

⁷ P. Kenig, G. Madej, *Pod znakiem róży nad Białą*, red. Iwona Purzycka, Bielsko-Biała 2017, ss. 41.

⁸ O wystawie „Wierni przyjaciele wiślańskich ewangelików” napisano na podstawie informacji przesłanych przez dr. Michała Kawuloka z Muzeum Beskidzkiego.

⁹ Wystawa w Wiśle prezentowana jest od 11 października br. do 8 stycznia 2018 r.

Ewangelicy na Ziemi Pszczyńskiej”. Również ta ekspozycja prezentuje zabytkowe obiekty związane z przeszłością górnośląskich ewangelików, w tym m.in. stare Biblie, księgi parafialne (m.in. mikołowską księgę chrztów), naczynia liturgiczne, portrety Lutra, Melanchtona, czy przetrwałe fotografie wiernych z okolicznych parafii. Wśród prezentowanych przedmiotów znalazły się chrzcielnica z kościoła ewangelickiego w Hołdunowie czy pamiątki z dawnej kaplicy ewangelickiej z terenu Browaru Książęcego w Tychach¹⁰. Jak przekazała kustosz Muzeum Agnieszka Ociepa-Weiss, ekspozycja uwzględnia obiekty wypożyczone z parafii ewangelicko-augsburskich z Mikołowa, Pszczyny, Orzesza, Tychów i Hołdunowa, parafii związanych historycznie z ziemią pszczyńską, gdzie tradycje luterzańskie przetrwały po dzień obecny.

Ekspozycja prezentowana zwiedzającym w Muzeum w Tychach, zgodnie z zamysłem organizatorów: „*ma przybliżyć historię luteranizmu, a jednocześnie zachęcić do głębszego poznawania wiary i lepszego jej zrozumienia*”, może pokazać wszystkim zainteresowanym kulturowe i konfesyjne dziedzictwo ewangelików, którzy od stuleci są częścią społeczności śląskiej, jej historii i tradycji. Wszyscy zainteresowani mogą oglądać wystawę do końca 2017 roku.

Dzieje ewangelików przypomniane zostały w ramach ekspozycji zorganizowanej przez **Muzeum Miasta Mysłowice**. Wystawa dotycząca historii parafii ewangelicko-augsburskiej w Mysłowicach uwzględnia ekspozycje związane z lokalną wspólnotą wiernych, w tym związane z myśłowickim kościołem (m.in. stare księgi parafialne), wzorem innych jubileuszowych wystaw prezentuje zabytkowe Biblie, kancjonały czy śpiewniki wykorzystywane podczas nabożeństw. Organizatorzy wystawy o jej przygotowaniach napisali: „*Dzięki życzliwości parafii możemy również zaprezentować krzyż, który w przeszłości wieńczył dach domu parafialnego, a także jeden z XIX wiecznych pieców gazowych, który był ongiś używany do ocieplenia kościoła.*”¹¹ Ekspozycja poświęcona myśłowickiej parafii została uroczystie otwarta 9 listopada (w ramach muzealnych czwartków), towarzyszyły temu wydarzeniu dodatkowe atrakcje, do których należała prelekcja ks. dr. Adama Maliny o myśłowickich ewangelikach oraz koncert chóru Jubilate Deo pod dyrekcją Joanny Bliwert-Hoderny¹².

* * *

Wystawy organizowane w Roku Reformacji miały różny charakter. Muzeum w Rybniku przygotowało wystawę planszową „Zarys dziejów wspólnoty ewangelickiej w Rybniku”, która prezentowana była plenerowo na terenie miasta (wrzesień-październik) stanowiąc jednocześnie zapowiedź publikacji książkowej poświęconej rybnickiej parafii¹³. Do końca jubileuszowego roku w Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” można obejrzeć ekspozycję, która przybliży tradycję utrwalania wersetów biblijnych na kartkach, drewnie lub tkaninie, których lektura miała pobudzać wiernych do refleksji i budować konfesyjną pobożność. Wystawa „Wyroczyki ewangelickie” towarzyszyła zarazem konferencji zorganizowanej 16 listopada 2017 r. w chorzowskim Muzeum („Religijność i codzienność w środowisku ewangelickim”)¹⁴. Nie zabrakło też jubileuszowej wystawy w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie. Od maja do września w cieszyńskim Muzeum można było oglądać wystawę „Kościoły łaski i ich historia”, prezentującą grafiki z prywatnej kolekcji Piotra Siemki.

¹⁰ Informacje o wystawie, wraz z fotografiami można znaleźć na stronie Muzeum, pod adresem: <http://muzeum.tychy.pl/wystawa/ludzie-wiara-historia-ewangelicy-na-ziemi-pszczyńskiej/> [dostęp 19.11.2017].

¹¹ Z listu przesłanego przez Piotra Żondełka z Muzeum Miasta Mysłowice (zaprezentowane ekspozycje udostępnione zostały przez ks. dr. Adama Malinę i dr Krystynę Bliwert).

¹² Zob. relacja z wydarzenia na stronie Muzeum: <http://nowastrona.muzeummyslowic.pl/120-muzealny-czwartek-zakonczone/#more-1789> [dostęp 20.11.2017].

¹³ *Dzieje Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rybniku*, oprac. M. Cieślak, posłowie D. Keller, Rybnik, Ratingen 2017.

¹⁴ Wystawa „Wyroczyki ewangelickie”: <http://muzeumgpe-chorzow.pl/pl/wystawy/wystawy-czasowe/> [dostęp 20.11.2017]. Wystawa czynna do 31.12.2017.

Z luterańską diecezją katowicką związana jest Częstochowa. Dzieje tamtejszej ewangelickiej społeczności zostały przypomniane w ramach całego cyklu jubileuszowych wydarzeń. 1 czerwca 2017 r. w częstochowskim Ratuszu Miejskim odbyła się konferencja naukowa „Ewangelicy w Częstochowie. Wpływ ewangelików na życie miasta Częstochowy i okolic”, której towarzyszyła wystawa poświęcona miejscowej wspólnocie wiernych („Ewangelicy w Częstochowie”). W ramach ekspozycji zorganizowanej przez Muzeum Częstochowskie zaprezentowano parafialne pamiątki, dokumenty z parafialnego archiwum, korespondencję, fotografie oraz materiały dotyczące ewangelickich duszpasterzy posługujących częstochowskiej wspólnocie. Konferencyjne obrady jak i ekspozycja, były jednocześnie formą upamiętnienia szczególnie dla parafii zasłużonego proboszcza – ks. Tadeusza Wojaka (1912-1953), autora kroniki parafialnej wydanej w jubileuszowym roku przez częstochowską parafię. Promocja kroniki ks. Wojaka przygotowanej do druku przez Bartosza Kapuściaka¹⁵ miała miejsce w trakcie konferencji, która była okazją do przypomnienia parafialnej przeszłości i losów ewangelickiej wspólnoty wpisanej w dzieje miasta, były także okazją do rozmów o ewangelickim etosie, tradycjach i zasługach ewangelików dla rozwoju miasta¹⁶.

* * *

Zaprezentowane omówienie uwzględnia najbardziej zapewne spektakularne jubileuszowe ekspozycje pokazane na Górnym Śląsku, wraz z największą wystawą w regionie – „Wszystko osiąga się przez nadzieję...” (Muzeum Śląskie). Nie wyczerpuje jednak tematu w zakresie innych jubileuszowych inicjatyw podejmowanych przez placówki kultury, w tym muzealne a także biblioteczne. Można zaznaczyć, że zapewne dopiero po zakończeniu jubileuszowego roku będzie można podsumować bogactwo wydarzeń przygotowanych w ramach ogłoszonego przez Sejmik województwa śląskiego Roku Reformacji, dzięki czemu obchody stały się wydarzeniem świętowanym w przestrzeni kultury publicznej, społecznej i medialnej.

Można również na zakończenie dodać, że w każdym regionie kraju w 2017 roku przypominane są lokalne dzieje ewangelicyzmu, tradycje wyznaniowe luterańskiej diaspory i losy Kościołów ewangelickich, które w przeszłości funkcjonowały na danym terenie. W wielu muzeach, również poza śląskimi, prezentowano i w dalszym ciągu można oglądać jubileuszowe wystawy.

Pozostaje zachęcić czytelników do zwiedzenia ekspozycji poświęconych przeszłości śląskich ewangelików, które w wybranych muzealnych placówkach w dalszym ciągu są obecne. Jest to niepowtarzalna okazja, aby zobaczyć zgromadzone z różnych miejsc i źródeł konfesyjne pamiątki, symbole wyznaniowe, obiekty świadczące o niełatwej przeszłości ewangelików, ale też budzące dumę z własnej kultury religijnej, osiągnięć i zachowanych po dzień dzisiejszy duchowych wartości diaspory.

Zdjęcia: Jan Szturc (wystawy w Katowicach i Bytomiu),
Michał Kawulok (w Wiśle) i Piotr Żondek (w Mysłowicach)

¹⁵ L. Wojak, *Kronika Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Częstochowie*, red. B. Kapuściak, Częstochowa 2017 (zob. recenzję: „Ewangelik” 2017, nr 3, s. 97-99 oraz na stronie PTEw: <http://www.ptew.org.pl/2017/07/recenzja-publicacji-ks-l-wojaka-kronika-parafii-ewangelicko-augsburskiej-w-czestochowie-czestochowa-2017/> [dostęp 26.11.2017]).

¹⁶ Zob. relację z konferencji: M. Frukacz, *Częstochowa: konferencja i otwarcie wystawy nt. „Ewangelicy w Częstochowie”*: <http://niedziela.pl/arttykul/29224/Czestochowa-konferencja-naukowa-i> [dostęp 20.11.2017].